

С Т А Н О В И Щ Е

О Т

ДОЦ. Д-Р А ДОНКА ЙОТОВА ИВАНОВА

ЮЗУ „НЕОФИТ РИЛСКИ“ - БЛАГОЕВГРАД

• **ОТНОСНО:**

Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

Област на висше образование: 3.Социални, стопански и правни науки

Професионално направление: 3.7.Администрация и управление

Докторска програма: Организация и управление на производството (индустрия)

• **АВТОР НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД:**

Екатерина Димитрова Кюскиева-Арабска

(докторант на самостоятелна подготовка)

• **НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ: Доц. д-р Мария Великова**

- **ТЕМА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД:**

ПОДХОДИ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ

- **ОСНОВАНИЕ ЗА ПРЕДСТАВЯНЕ НА СТАНОВИЩЕТО:**

участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд, съгласно заповед на Ректора на ВСУ „Черноризец Храбър“ № 610 от 18.05.2017 г по с тема на дисертационния труд „Подходи и инструменти за устойчиво развитие на селските райони“.)

1. ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд **„Подходи и инструменти за устойчиво развитие на селските райони“** е в обем 207 страници, които включват:

- Основен текст – 196 стандартни страници;
- Списък на използваните съкращения – 1 стр. (197 стр.);
- Списък на използваната литература (общо 123 източника); на кирилица – 37 заглавия (включително и нормативни документи) и на латиница – 60 заглавия, в т.ч. и нормативни документи; 26 интернет източника
- Списък на приложенията – (198 до 219 страница), в е направен опис на включените в дисертацията 44 фигури и 15 таблици. .

Предложеният за оценяване труд е комплектуван и с Автореферат, в размер на 48 стандартни страници, който отговаря напълно на съдържанието на дисертацията. Авторефератът е структуриран в пет раздела и заключение:

- обща характеристика на дисертационния труд;
- обем и структура на дисертацията;

- кратко съдържание на дисертационния труд (по глави) ;
- справка на научно и на научно-приложните приноси в дисертационния труд;
- заглавията на публикациите по темата на дисертационния труд (13 на брой) .

Отделно е приложен разделителен протокол, касаещ съвместните публикации на докторантката и научния й ръководител доц. д-р Мария Великова

2. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ

Структурата на докторската дисертация е съобразена с препоръчваните от съответните методиките стандарти, съобразени с конкретиката на изследването. Условно могат да се обособят следните елементи:

✓ **основен текст**

- **увод;**
- **глава първа:** Управление на биологичното производство в контекста на устойчивото развитие на селските райони (**теоретична част**) ;
- **глава втора:** Възможности на биологичното производство за постигане на устойчиво развитие на селските райони (**аналитична част, свързана с конкретиката относно възможностите на биологичното производство, за постигане на устойчиво развитие на селските райони**) ;
- **глава трета:** Комплексен модел за устойчиво развитие на селските райони, чрез насърчаване развитието и усъвършенстване управлението на биологичното производство на различни нива (**практико-приложна част**) ;
- **заклучение;**
- ✓ **допълваща информация:** списък на използваната литература и на други източници; приложения.

3. ОСНОВАНИЕ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ

Крайната оценка, изразена в становището, се базира върху качеството на компонентите, характеризиращи докторската дисертация:

3.1. МЕТОДОЛОГИЧЕСКА КОНСТРУКЦИЯ

3.1.1. Актуалност на изследването

През последните 15-20 години, идеята за устойчивото развитие освен, че се превръща в социален хит, еволюира и като значимост. Вече все по-ясно се твърди, че освен социален, ефектът от устойчивото развитие – като общо понятие и, в частност на селските райони, е с проекция върху националната сигурност на страната. Защото балансирането на икономическите и социалните процеси през призмата на устойчивото развитие, намалява вероятността от генериране на социално-икономическо напрежение в селските райони. Факт, който не може да се пренебрегне, особено като се има предвид значението на тези райони не само за продоволствено осигуряване и за поддържане равновесието в екосистемите, но и като фактор, съдействащ благоприятно за формирането на социално-икономическите и дори на политическите нагласи на населението (б.н.) върху значими територии на страната.

3.1.2. Цел и задачи на изследването

Формулирани са коректно, свързани с проблемните области и предизвикателства в развитието на селските райони, като основният акцент е върху конкретиката: *състоянието и възможностите на биологичното производство като фактор за устойчиво развитие на тези райони*. Логически свързани с целта са и формулираните за изпълнение пет основни изследователски задачи.

3.1.3. Обект и предмет на изследването: ясно разграничени, но логически допълващи се формулировки на **обекта** на изследването (*устойчивото развитие на селските райони в Република България, чрез насърчаване на*

биологичното производство, като сектор с потенциал за постигане на икономическа, социална и екологична устойчивост, в контекста на европейската и националната политика) и **предмета** на изследването (биологичното производство като производствен метод, основан на интегрирани подходи, при който се контролира не само крайният продукт, а целият производствен процес, и възможностите за подобрения в управлението на различни нива за принос към устойчивото развитие на селските райони).

3.1.4. Изследователски проблем

Настъпилата промяна в реалностите на селските райони (икономически, екологични, социални, организационни и т.н.) налагат да се очертаят проблемите и факторите за развитието на биологичното земеделие като инструменти за устойчиво развитие, в контекста на концепцията за устойчиво развитие, което се явява основен приоритет на европейско и национално ниво.

3.1.5. Авторска теза

Ясно изразен акцент върху необходимостта от нови управленски подходи и подходящ инструментариум за вземането на обосновани решения за устойчивото развитие на селските район чрез биологичното производство.

3.1.6. Информационно осигуряване на анализа

Включва представителна извадка от монографии, студии, статии, доклади на български и чуждестранни автори; методологически и методически материали, нормативни актове, доклади и становища на специалисти и институции – български и на ЕС. Текстовите източници, в съчетание с експертни допитвания и анкетиране на респонденти, (включени във фокус групи), са сериозно основание за доказване на основната теза, както и за аргументиране на полемиката, която докторантката задочно води с публично изразените вече становища, относно биологичното производство (като фактор за устойчиво развитие на селските райони и неговата приложимост в условията на

България) .

3.1.6. Ограничения на анализа

Въпреки впечатляващата (по своя произход и предназначение) база данни, анализът на които е заложен в основата на изразените от докторантката становища, *обективно изследването се провежда в сложна информационна и управленска среда*. Въпреки това, аргументите за ограничаване на изследването са ясно и категорично заявени, както в увода, така и в абз. 1.2. от глава първа:

- за доста дълъг период, след стартирането на биологичното производства, липсва централизирана статистическа отчетност за процесите, протичащи в това направление;
- по-особеният методически подход на докторантката, поради към поставения изследователски проблем и неговото разработване.

3.1.7. Методи на изследване

Интердисциплинарният характер на изследването, естеството на поставените от него цели и задачи, както и посочените причини за ограниченията на анализа, обясняват набора от научноизследователски методи, използвани при извеждане на дисертационното изследване: *проучване на специализираната литература в страната и в чужбина; наблюдения; консултации с научни работници, мениджъри, експерти и специалисти по биологично производство; системен подход, класически емпиричен подход, дескриптивен и сравнителен анализ, ситуационен анализ, статистически методи, интервю с оператори (производители, преработватели и търговци) в областта на биологичното производство, метод на експертната оценка (експертни фокус групи), методи и техники за стратегически анализ и др.*

3.2. ТЕОРЕТИЧНИ ОБОСНОВКИ

Сложността на обекта на изследването обективно налага едно доста обстоятелствено теоретично аргументиране. Това обяснява и превесът, който се дава на материала, включен в **глава първа** на дисертационното изследване (76 страници). Интересен в случая е подходът, традиционната макрорамка на теорията (включваща основната терминология, преглед на становищата, свързани с етимологията и практическата същност на изследвания в дисертацията обект, както и другите, съпътстващи този обект проблеми) да се разглеждат не изолирано, а в контекста на международната и националната рамка за управление на устойчивото развитие и на биологичното производство. Същевременно, преходът между аналитичната първа глава към втора и, респективно, между тях и трета глава е плавен и логичен именно поради факта, че в отделни моменти, анализът на конкретиката, както и формулираните на нейна база реални предложения за усъвършенстване, деликатно и на точното място се допълват с теория и допълващи аргументиращи факти. Дори известното предозиране на теоретични аргументи и факти, характерно най-вече за глава първа, а отчасти и за глава втора, може да се приеме като естествен резултат от стремежа на докторантката за по-добро представяне на информираността и познанията ѝ в изследваната област.

3.3. АНАЛИТИЧНИ И ИЗРАЗНИ УМЕНИЯ

Интердисциплинарният характер на изследвания обект е реално изпитание за извеждането на, аргументиращи докторската теза, анализи. Добрите аналитични познания, а така също аналитичните и изразните умения се доказват от следните основни факти:

- съвместяването на анализа на конкретиката с теорията (свързана с изследвания проблем), както и на чуждата практика (в сферата на биологичното производство), със ситуацията в България;
- интересно съчетаване на **двете схващания за триединното начало на устойчивото развитие и на**

устойчивото земеделие (в частност): икономическа ефективност : социална отговорност на бизнеса и обществото : екологично съответствие (**от една страна**) и **от друга** – балансирано взаимодействие между държавния, частния и нестопанския (неправителственият) сектор;

- обосновано оспорване и актуализиране на вече съществуващи подходи при биологичното производство и на база техни несъвършенства предлагане на комплект от по-ефикасни управленски техники и регламенти, в сферата на това производство (Концепция за подкрепящата роля на държавата и на европейските фондове, във връзка с програмен период 2014–2020; модел за изграждане на мрежи с фокус на междусекторното партньорство; концептуална рамка за изграждане на компетенции в биологичния сектор);
- професионален, логичен, грамотен и коректен изказ, ясно индикиране и дефиниране на изследваните проблеми.

Разбира се, не може да се пренебрегнат и някои изразени от автора твърдения, които имат полемичен характер. Например:

- възможностите за самофинансиране на биологичното производство (твърде смело твърдение, нелишено от логика, но обект на противоречие и при самата дисертантка);
- възможността за усъвършенстване на биологичното производство единствено (или най-вече) чрез организационни и управленски средства (**още повече, че организацията е управленски етап**) и т.н.

3.4. **НЯКОИ СЪОБРАЖЕНИЯ И ПРЕПОРЪКИ**

Без да се омаловажава видимото усърдие и проявените положителни изследователски умения на докторантката, си позволявам да изразя следното:

- твърде многословни заглавия на главите и разделите;
- използват се няколко различни квалификации на понятието „биологично производство: **подход** за развитие на високо конкурентоспособен и динамичен начин за реализация на производството; иновативен **подход**; производствен **метод**; производствен **сектор**; устойчив бизнес **модел**; производствена **система**. Очевидна е тяхната етимологична несъвместимост. Ако това е опит да се изрази многообразието на изследователски мнения, то очевидно е необходимостта, още в увода или в първа глава, дисертантката да посочи онова наименование, което най-точно изразява и нейната позиция (както се опитва да направи по-късно – стр.146);
- като проява на посоченото по-горе е и двусмисленото формулиране на изследователския обект: в увода – като **сектор** (7 стр.), а в последствие – като **иновативен подход** за развитие на малките и средните стопанства (146 стр.);
- изводите са позиционирани по два начина: в края на всяка глава и под формата на заключение на дисертационния труд. Без да се оспорва качеството на изводите, включени към финала на всяка от главите в дисертацията, по-логично е те да се обединят в заключението. Аргументите ми в това отношение са, че така се получава една по-завършена форма на изследването (в неговата цялост), а и изводите, изнесени в заключителната част на дисертацията, са по-запомнящи се.

3.5. **ПРИНОСНИ МОМЕНТИ**

Като цяло, за оценка е представен един успешно завършен изследователски продукт, в който се съдържат елементи с научно-приложен и практически принос. Написаното отразява мащабността на вложеното от дисертантката усилие при изследването на тази актуална, но изключително интегрирана и с други области на знанието тема, която по своя замисъл е твърде амбициозна и сложна.

Приносните моменти на дисертацията могат да се отнесат към:

✓ **теорията**

- направен е един изключително задълбочен, с потенциал за полезност и в бъдещи научни изследвания, сравнителен анализ на мнения (изразени от голям брой автори или отразени в други информационни източници) свързани с биологичното производство и неговата генетична връзка с устойчивото развитие на селските райони;
- утвърждава развитието на биопроизводството в България като един от вариантите за приложение на иновативната концепция "Community supported agriculture" и съживяване на селските райони. Постигането на устойчиво развитие, включващо елементите „People, Planet & Profit“, е обвързано, както с местното културно развитие, традиции и идентичност, така и с потребителското търсене;

✓ **практиката**

- предлага се комплексен модел за устойчиво развитие на селските райони, чрез насърчаване на развитието и усъвършенстване на управление в биологичното производство, в съответствие с определените сфери на въздействие, оказвано от различни нива на управление. Моделът включва следните елементи:
Концепция за насърчаване развитието на биологичното производство в програмен период 2014–2020; Инструменти за изграждане на капацитет в биологичното производство и управлението на земеделските стопанства (включва 3

модела); Инструменти за управление в земеделските стопанства, производствени или търговски организации, извършващи дейност в биологичния сектор (включва 4 модела).

Предвид посоченото по-горе, предлагам на уважаемите членове на Научното жури да оценят достойнствата на докторската разработка на **Екатерина Димитрова Кюскиева-Арабска** и да гласуват **ЗА** присъждане на научната степен „доктор“.

Това мнение поддържам и аз!

10.06.2017
С о ф и я

Подпис:
(Доц. д-р Д. Иванова)